

بررسی نقش پنهان زنان در سیاست

◆ فرزانه سید سعیدی

«عظم طالقانی» برای انتخابات نهمین دوره ریاست جمهوری در وزارت کشور حضور یافت و ثبت نام کرد ولی رد صلاحیت شد. این مساله در حالی اتفاق افتاد که در این دوره زنان زیادی متقاضی شرکت در انتخابات برای ریاست جمهوری بودند.

متأسفانه در طول تاریخ سیاسی ایران پس از انقلاب، هیچ زنی به پست وزارت دست نیافت در حالی که زنان نیمی از جمعیت کشور را تشکیل داده و به طور حتم در این دوره زنانی بوده‌اند که استحقاق وزیر شدن را داشته‌اند.

الستی معتقد است در دوره‌ای که مرد در اجتماع فعالیت می‌کنند، زن در اندرونی بر مرد فشار می‌آورد، در این شرایط حاکمیت زنان تاثیر بیشتری در جامعه دارد. در جامعه مردسالار، مردان در اجتماع حضور و توفیقات بیشتری دارند ولی همین مردان در خانه توسط زنان اداره می‌شوند یعنی در جامعه مردسالار به ظاهر مردان حکومت می‌کنند اما در عمل زنان جامعه را اداره می‌کنند.

«عباس سلیمی نمین» مدیر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران، از اداره شدن یکی از سیاستمداران کشور توسط همسرش سخن می‌گوید: این زن سبب شده تا همسرش به تجمعات روی آورد. او در زمان جنگ تحمیلی در دوره‌ای که بسیاری از مقامات کشور

است ولی به دلیل این که برخی جوامع هنوز توسعه کامل پیدا نکرده‌اند، بسیاری از زنان زیر سایه مردان فامیل خود رشد کرده‌اند، نظیر «ایندرا گاندی» دختر آقای «نهری»، «نایکه»، «بی‌نظیر بوتو» دختر «توالفقار بوتو» و یا دیگر زنان که پس از انقلاب اسلامی که زیر سایه پدر همسر یا فامیل به فعالیت‌هایی پرداخته‌اند. البته این زنان از خود لیاقت‌هایی نیز نشان داده‌اند. در حال حاضر این وضعیت در حال گذار است یعنی در مرحله اول حضور زنان در عرصه سیاست به صورت پنهان و پشت پرده است، در مرحله بعدی زنان زیر سایه مردان به فعالیت پرداخته و در آینده زنانی خواهیم داشت که بدون تکیه بر هیچ مردی از قدرت سیاسی خود استفاده می‌کنند. نوع جنسیت نیز تعارضی با فعالیت سیاسی، ترک سیاسی و هوش سیاسی ندارد، بنابراین اصل این قضیه که زنان بیشتر از مردان در فعالیت‌های سیاسی موفق هستند یا خیر منتفی است.

به اعتقاد «محسن کدیور» منع شرعی برای تصدی پست‌های سیاسی برای زنان وجود ندارد با وجود این برداشتی که در قانون اساسی از واژه «رجال» می‌شود سبب شده است که زنان نتوانند به برخی عرصه‌ها نظیر «انتخابات ریاست جمهوری» وارد شوند.

وقتی زمینه مشارکت در جامعه برای زنان فراهم نباشد، آنان ناگزیر به صورت غیر مستقیم و پنهان با تاثیر بر همسران خود در اداره امور دخالت دارند. به اعتقاد جامعه‌شناسان برای توسعه یافتگی سه مرحله انباشت، مشارکت و یکپارچگی لازم است، در صورتی که شرایط برای فعالیت زنان در جامعه فراهم نشود آنها به طور پنهان در امور مختلف تاثیر گذار خواهند بود که این مساله آسیب‌های جدی به روند توسعه وارد خواهد کرد.

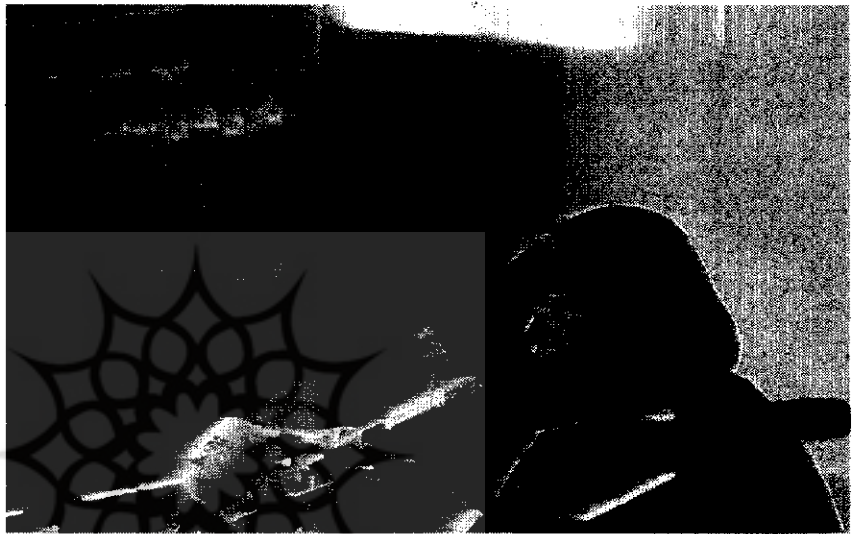
نقش زنان در سیاست در طول تاریخ تحت تاثیر عوامل مختلفی شکل گرفته است ولی نکته مهم، نقش آشکار و پنهان زنان در عرصه سیاست است که ارتباط مستقیمی با میزان و نحوه توسعه یافتگی دارد.

«محمد الستی» جامعه‌شناس می‌گوید: نقش زنان در امور کشور در تاریخ معاصر غیر قابل انکار است ولی مهم نقش آشکار و پنهان دخالت زنان در این امور است. به نظر می‌رسد که توسعه نیافتگی سبب پررنگ شدن نقش پنهان زنان می‌شود، به طور مثال مادر ناصرالدین شاه به طور پنهان در صدور دستور قتل امیر کبیر دخالت دارد. در ۵۰ سال گذشته با مشارکت زنان، فعالیت سیاسی آنان علنی شد و نقش آنان از حالت پنهان به آشکار تغییر ماهیت داده

و فرزندانشان در جبهه می‌جنگیدند با فشار بر همسر خود و به پنهان ترس از سوء قصد به پسرش وی را برای ادامه تحصیل به خارج از کشور فرستاد. در مقابل شخصیت‌هایی که همسرانشان قناعت‌گر بودند، توفیقات بالایی کسب کردند. مثلا همسر و خانواده امام خمینی (ره) در همراهی وی نقش بسیار مهمی ایفا کردند، وقتی امام دستور می‌دادند که هیچ یک از فرزندانشان وارد فعالیت‌های اقتصادی و سیاسی نشوند، هیچ کس از اعضای خانواده در مقابل این مساله نمی‌ایستاد و اگر همراهی همسر ایشان نبود

مه‌ار می‌کند تا دست به توفیق یابند این مساله در زندگی مقام رهبری نیز کاملا مشهود است. اگر همسر مقید و از لحاظ اعتقادی پایبند به اصول باشد که همسرش از کجا و کدام منبعی و به چه دلیلی هزینه می‌کند، سبب سلامت شخصیت سیاسی خواهد شد. اگر زن تر این خصوص وارسته باشد می‌تواند یک سیاستمدار را در مسیر درست نگه دارد.

جمیله کدیور از دیگر زنان فعال کشور در عرصه سیاست است وی که در ابتدا روزنامه‌نگار بود با

قطعا حکم امام (ره) بر زمین می‌ماند. در خانواده امام (ره)، رهبر نیست بلکه پدر است اگر مادر همراه و همیار باشد فرزندان به فرمایشات پدر توجه خواهند کرد. ولو برایشان خوشایند نباشد. شاید در مقطعی سیداحمد خمینی، دوست داشت رئیس جمهور شود به ویژه این که سازمان مجاهدین خلق تلاش کرد وی را به عنوان رئیس جمهور مطرح کند اما امام دستور داد که فرزندان من وارد مسایل سیاسی نخواهند شد و این امر امام اجرا شد. امام فرزندان را از هر نوع فعالیت سیاسی و اقتصادی منع کرد به دلیل این که می‌دانست این مساله می‌تواند پلی برای فساد باشد بدین مفهوم که ممکن بود یک سری افراد سودجو برای مطامع سیاسی خود از فرزندان رهبر سوء استفاده کنند، بنابراین، امام فرزندان خود را از یک موهبت خدادادی که برای همه وجود دارد، باز داشت. اگر همیاری همسر امام در این خصوص نبود به طور قطع این دستور امام بی نتیجه می‌ماند. هیچ مادری نمی‌پذیرد فرزندش به درجات بالا نرسد ولی یک مادر همراه و فهیم، خواسته‌های شخصی خود را

صلاحیتی که از خود نشان داد به مقام نمایندگی مجلس رسید. کدیور نه به دلیل همسر یک وزیر بودن بلکه در مقام یک فعال سیاسی شناخته شد و به تجزیه

زنان به عنوان عنصر مسلط بر نظام خانواده می‌توانند در دوام یا از بین بردن سنت‌ها نقش داشته باشند

و تحلیل مسایل کشور پرداخت. شیرین عبادی در ابتدا با دفاع از حقوق کودکان در سطح بین‌المللی مطرح شد و به فعالیت خود ادامه داد. وی پس از دستگیری در خصوص پرونده "توارسازان" همچنان به فعالیت‌های حقوقی خود ادامه داد تا در نهایت موفق به دریافت جایزه صلح نوبل شد.

سلیمی نمین می‌گوید: در زمان رضاخان قبل از کشف حجاب، زنان، انجمن‌های بسیاری در تبریز و تهران داشتند که بحث‌های جدی سیاسی را دنبال می‌کردند و در زمان مشروطه نیز نقش مهمی در عرصه‌های مختلف داشتند و ضمن تنظیم ارتباطات خود با سیاستمداران روابط مستقلی از مردها داشته و حضور فعال خود را در جامعه پی می‌گرفتند. در این دوران زنان در مواردی که نیاز به ورود مجلس و تحریک مردان به مقاومت داشته‌اند، از هیچ تلاشی دریغ نکرده‌اند. با این وجود خاندان پهلوی مایل نبود نقش فعال زنان در مسایل سیاسی و اجتماعی در دوران قبل از کشف حجاب ثبت و ضبط شود تا این دوران از فعالیت زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی را بسیار سیاه ترسیم کند. با توجه به شواهد موجود، حجاب در این دوران مانع از فعالیت‌های گسترده سیاسی و تعیین‌کننده زنان نمی‌شد.

وی می‌افزاید: صرف‌نظر از حضور مستقیم زنان در عرصه سیاست، نقش دیگری نیز می‌توان برای آنان قایل شد. جامعه می‌تواند به وسیله زنان به سرعت مصرفی شده یا به سمت استقلال پیش رود. با توجه به این مساله امکان بسط سلطه بیگانگان بدون تاثیرگذاری در زنان ممکن نبود یعنی رکن اساسی برای گسترش نفوذ بیگانگان بحث تاثیر در زنان هم از لحاظ مصرف و هم از لحاظ مقاومت فرهنگی در برابر بیگانه و استحکام تسلط سیاسی بود و همراهی نکردن زنان در این عرصه کاستی جدی برای بیگانگان ایجاد می‌کرد. با وجود این که در برخی موارد انگلیسی‌ها به صورت مستقیم موجب ترک یا منزوی شدن مقامات از قدرت می‌شدند در پاره‌ای از موارد زنان دربار ابزار این کار می‌شدند. با توجه به این که زنان در دربار می‌توانستند به راحتی مطامع سیاسی بیگانگان را تامین کنند. وقتی موضوع به کل جامعه تعمیم داده می‌شود، کار بیگانگان سهل تر خواهد شد. شاید به همین دلیل یکی از اهداف مورد توجه رضاخان مساله کشف حجاب بود. اولین مساله‌ای که می‌تواند در تغییر کشورها موثر باشد

بحث باورها و سنتها است و زنان به عنوان عنصر مسلط بر نظام خانواده می‌توانند در خصوص دوام یا از بین بردن سنتها نقش داشته باشند. در صورتی که سنتها متفاوت باشد، همگونی و هم سنخی در هیچ زمینه به وجود نخواهد آمد.

دکتر شریعتی درباره چگونگی هم‌سنخی فرهنگی توسط نظام تولید در سرمایه‌داری بحث‌های زیادی کرده است که در این خصوص، مقاومت زنان نقش اساسی ایفا می‌کند و در صورتی که زنان با کشوری که قصد تسلط دارد همراهی نکنند، جامعه در برابر فرهنگ مهاجم ایستادگی خواهد کرد. تعجیل در بحث کشف حجاب که انگلیسی‌ها به عنوان قوای مسلط در کشور به رضاخان دیکته کردند و رضاخان آن طور وحشیانه با زنان برخورد کرد و اجازه هتک حرمت داد، برای رسیدن به اهداف بلندمدت بود. این تعجیل نشان می‌دهد که زنان تا چه اندازه تاثیرگذار هستند.

این فعال سیاسی خاطر نشان می‌کند: یک سیاستمدار را از چند طریق می‌توان از مسیر خود منحرف کرد، زمانی که اولین پیام‌آوران انگلیس در دوران قاجار به ایران آمدند به تک‌تک مقامات حقوق ماهیانه دادند و برخی از آنان را درون تشکیلات فراماسونری شرکت دادند که بر این اساس فراموشخانه در ایران شکل گرفت و مقامات به عضویت فراموشخانه درآمدند تا به عنوان پشتیبانی از انگلیسی‌ها مطرح شوند. با این وجود امکان نداشت تا همه سیاستمداران از این طریق در خدمت انگلیسی‌ها قرار گیرند و به طور قطع یکی از عوامل زنان بودند. زنان می‌توانستند سیاستمداری را کمک کنند که در مسیر درست همچنان به کار خود ادامه دهد و در برابر فشارهای بیگانگان بایستد یا به عکس مقاومتش در برابر بیگانگان کم شود، شاید این مساله در حال حاضر در جامعه ما محسوس باشد.

وی تصریح می‌کند: در حال حاضر بسیاری از مشکلات به زنان آنان بر می‌گردد، حقوق یک وزیر بین ۷۰۰ تا یک و نیم میلیون تومان مشخص شده است. اما واقعیت این است که با این حقوق‌ها می‌شود یک زندگی لوکس که برخی از این آقایان دارند را اداره کرد؟ اگر همسر این مقام مسوول اهل تجملات باشد و بر او فشار آورد ممکن است که از وظایف خود عدول کند. نقش زنان در بالا بردن و پایین نگه داشتن سطح زندگی مسوولان بسیار اساسی و با اهمیت است. یک سیاستمدار برای تامین منابع مالی

اضافه یا باید تلاش زیادی انجام دهد و یا تن به برخی از لغزش‌ها دهد. بسیاری از تخلفات بارز شخصیت‌های برجسته در طول تاریخ تحت نظر همسران صورت گرفته و برعکس این قضیه نیز وجود داشته است. یعنی بسیاری از مقاومت‌ها و کارهای بزرگ با یاری همسران انجام شده است.

مدیر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران می‌گوید: "تاج‌الملوک" و "آشرف پهلوی" در دوران پهلوی نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در اداره کشور داشته‌اند. آشرف از جمله عناصری بود که به دلیل فساد بیش از حد مورد توجه غربی‌ها قرار گرفت. در این دوران بسیاری مفاسد توسط آشرف هدایت می‌شد و فروش و معاملات اقتصادی از کانال وی صورت می‌گرفت. نقش "آشرف" و "تاج‌الملوک" در امور مملکتی در مقطعی به ویژه وقتی که محمدرضا پهلوی جوان و خوش‌گذران بود و درس نخوانده بود و تجربه هم نداشته بسیار پررنگ است. "مصدق" اولین کسی است که خواستار اخراج آشرف از کشور می‌شود و حتی نسبت به خود محمدرضا حساسیتی ندارد و اولین شرطی که می‌گذارد این است که آشرف باید از ایران اخراج شود. محمدرضا نیز او را اخراج می‌کند. غربی‌ها از "فرح دیبا" نیز در زمینه‌های مختلف برای مقاصد خود استفاده کردند آنها بعد از شناختی که در فرانسه نسبت به فرح پیدا کردند وی را سر راه شاه قرار داده و او را با شاه ملاقات می‌دهند که این ملاقات برنامه‌ریزی شده زاهدی است. انتخاب فرح دیبا بر اساس یک سری اهداف از جمله افزایش بی‌هویتی فرهنگی توسط بیگانگان انجام شد. فرح انجام فعالیت‌های فرهنگی را بر عهده گرفت. وی توانست با استفاده از ظاهر و زیبایی خود اهدافی را دنبال کند که به طور یقین در حد توان وی نبود، یعنی کسانی برایش طراحی می‌کردند تا اهداف بیگانگان تامین شود.

نقش زنان در توسعه یافتگی از دیگر مباحثی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

الستی می‌گوید: در دوران قاجار زنانی که مدیریت خانه و اندرونی را به عهده داشتند بدون این که شرایط تحصیل برای آنان فراهم شود با توجیه نادرست کشف حجاب به حضور در اجتماع هدایت شدند، یعنی بدون تحقق مرحله انباشت به مرحله مشارکت دعوت شدند. در این صورت توازن توسعه به هم خورده است. بنابراین زنانی که بدون تحصیل در رشته‌های مختلف وارد اجتماع می‌شدند باید از جذابیت‌های زنانگی خود استفاده می‌کردند و این فرآیند مقدمه آسیب‌های

اجتماعی زیادی شد که بعدها استفاده ابزاری از زن را تشدید کرد. در فرآیند رو به گسترش حضور زنان در عرصه‌های مختلف، باید ترتیب مراحل توسعه در انباشت، مشارکت و یکپارچگی، رعایت شود، در غیر این صورت استفاده ابزاری از زن بر مشارکت مدنی او تقدم خواهد داشت.

وی می‌افزاید: در دوره کنونی از میزان مردسالاری ظاهری در جامعه کم شده و زنان نقش بیشتری در عرصه‌های مختلف به عهده دارند اما متأسفانه برخی زنان به دنبال نقش‌های سنتی گذشته خود نیز هستند و این مساله نوعی دوگانگی به وجود می‌آورد اما در هر حال هر چه برابری زن و مرد بیشتر شود از نقش پشت پرده زنان کاسته شده و زنان در عرصه رقابت اجتماعی آشکار خواهند شد. مشارکت آشکار زنان در اجتماع احتمال تاثیرگذاری پشت پرده آنان را کمتر می‌کند و در صورتی که زنی بخواهد دست به بازی، تعامل و رقابت سیاسی بزند، به گونه‌ای فعال می‌شود. اگر در مقطعی از دوران، گذار زنان هم قدرت بیرونی و هم درونی داشته باشند عدم توازنی را شاهد خواهیم بود که حتی به حیثیت زنان آسیب وارد خواهد کرد. یکی از ویژگی‌های جوامع توسعه یافته آشکار شدن نقش‌ها است وقتی نقشی آشکار می‌شود قابل اندازه‌گیری، مقابله و رقابت خواهد شد و از انحصارها کم می‌شود، به همین دلیل آشکار شدن نقش زنان در تعاملات به طور اساسی منجر به توسعه می‌شود. هر چه نقش زنان در امور آشکارتر شود جامعه توسعه یافته‌تر می‌شود و هر چه این تاثیرات پنهان باشد با توجه به کنترلی نبودن، عدم رقابت و انحصارطلبی به فساد مبدل خواهد شد. وقتی زنان امکان فعالیت صنفی برابر با مردان پیدا می‌کنند دیگر تنها مردان کار گزار و اداره کننده جامعه نیستند، به همین دلیل از میزان حکومت پنهان زنان کاسته خواهد شد.

این جامعه شناس تاکید می‌کند: در جامعه مردسالار، زنان برای ایفای نقش ناچار هستند مردان را مهتر خود کنند و این مهتر شدن مردها یک رابطه سالم نیست، اصطلاح "مکر زنانه" در این جا نمود پیدا می‌کند، یعنی زنان، مردان را ملعبه و مهتر خود خواهند کرد.

در ایران باستان زنان در کسوت پادشاه فرمانده ناوگان کشتیرانی، فرمانده سپاه ابریشم باف، نقره کار و ... حقوقی برابر با مردان داشتند و به فعالیت مشغول بوده‌اند.